

A ROMÁNIAI CSÁNGÓK SZOMORÚ SORSA.

FEOLVASTA:

BRASSAI IMRE

BÉKÁSI PLEBÁNOS

a gyergyóesperesi kerületi papságnak 1913. szeptember hó
29-én Borszéken tartott koronagyűlésén.

KIADJA

A GYERGYÓESPERESI KERÜLETI PAPSÁG.

GYERGYÓSZENTMIKLÓS.
NYOM. SÁNDORY MIHÁLY KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1913.

A moldvai csángóság.

Julián barát lelkesedése száll meg, aki elment Nagymagyarországot megkeresni és a keresztény hitre téríteni — amikor a moldvai csángóság ügyét akarom ismertetni. Ha követte volna ez a nép a szentéletű Juliánnak hívó szavát és eljött volna utánna az új hazába, akkor most nem volna távoli eszménykép a 30 millió magyar s nem kellene törni a fejünket azon, hogy hogyan ne egyenek meg a körülvevő nemzetiségek.

Julián által állítólag megtalált Nagymagyarországot elsöpörte az idők vihara és a népek árja. A moldvai magyarság is haladlik... Nemsokára temetés készül a Moldva és Szereth völgyében.

A Budapesti Hirlapban még a télen egy nagyon szép vezércikk jelent meg és onnan olvastam először — szégyennel kell bevallanom — azt, hogy a mi tőszomszédságunkban: Moldovában mily nagyszámú ősi magyar telepek vannak.

A határszélen nőttem fel, székely gimnáziumba jártam iskolába, de senkitől sem hallottam, hogy közel a legnagyobb elnyomatásban, idegen járom alatt véreink szenvednek... Borzasztó ez a mi nemtörődömségünk... És ekkor elhatároztam, hogy apostola leszek a csángó ügynek, ez érlette meg bennem azon elhatározást is, hogy közel hozzájuk, Gyergyóbékáson kérjek lelkészi állomást.

* *

Kezdjük történetükön az ismertetést.

A magyarok 840—894-ig tartózkodtak a mai Romániában (Atelköz). Távozásuk után a besenyők foglalták el helyüket, ezek közé jöttek 1066. táján a kunok, kik 1238-ig Románia birtokosai voltak. Királyaink közül IV. Béla vette föl Kunország királya címét. Kumánia a tatárjárás idejében elpusztult; a kunok egyrésze — jász, kun, palóc — Magyarországra telepedtek, de Oláhor-

szágban is maradtak kunok, ezek maradékai a csángók. Mi történt a besenyőkkel? Nevüket őrzi egy sereg helységnév hazánkban. A hagyomány szerint a Bálványos körüli székely községek közül: Peselnek, Felsőtorja, Karatna és Volál egészen a Szentlélek részben besenyők telepe, de az egész vármegye lakosai közt is sok a besenyő. Emlékeink szerint a csíkiak közt sok kun telepes volt.

Erdély határa egyházi tekintetben csaknem mindig, politikai tekintetben többnyire a Kárpátokon túl terjedt. E homályos időkre sok világot vethetne a milkoviai püspökség története. Milkov püspöki székhely a fogarasi havasok tövéből kifolyó Olt közelében, a kis Milkov vize mellett feküdt. Itt — Jerney szerint — a magyaroknak jelentékeny városuk volt. E püspökséghez tartoztak azon területek, melyeknek vizei az Oltba szakadtak, Moldovából pedig a Szereth folyó és mellékvizeinek környéke. Adat híján nem tudjuk, hogy vajjon ezen ősrégi milkoviai püspökséget újjította-e fel Róbert esztergomi érsek, amikor 1227-ben az ifjabb királlyal (IV. Béla) a Havasalföldön járt. Az érsek mint a szentszék legátusa a kunokat az egyház közösségébe — megtérítván őket — felvette a legbuzgóbb munkatársát Teodorich dominikánus perjelt a kunok püspökévé rendelte, mit a szentszék is jóváhagyott. Tehát nagyon valószínű, hogy a mostani csángók ősei az akkor a keresztény vallásra térített kunok és besenyők. 1218-ban II. Endre a kiűzött német lovagok helyére Brassó vidékére (Hétfalu, Apácz) csángókat telepített, kik szintén a moldvai csángókkal egy fajt képező kunok lehettek. A határszéli székek (Csik- és Háromszék) lakosai, a meddig a történet világánál visszatekinthetünk, állandóan összeköttetésben voltak ezen rokonfajjal, a ki- és bevándorlás folyton tartott közöttük.

1241-ben a tatárok a töröcsvári és radnai szorosokon át Erdélybe törtek s utjukban a csángó telepeket is elpusztították. Ekkor tűnt el egyszersmindenkorra a föld színéről a milovi székesegyház és székváros is. Valamint a székelyek a Hargita és Kárpátok közé menekültek a pusztító vihar elől, épp úgy a csángók is a Kárpátok közé menekülve várták a rettenetes vihar elmúlását, amely után, mint a székelyek, ők is újból életre keltek. A tatárok által elpusztított területekre az Alduna felől 1247-ben oláhok kezdtek bevándorolni és elhatalmasodni, kik kezdetben magyar fenhatóság alatt állottak, de lassankint mind jobban-

jobban függellenek lettek IV. Kun László szerencsétlen kormánya idején s mikor a székelyek 1346-ban végleg kiverték a tatárokat Moldvából, Bogdán vajda Mármarosból kivonult Moldvába és ott egy másik oláh fejedelemséget alapított a megmaradt kevés számú csángóság által le nem foglalt területeken. Ekkor az oláhok még mindig magyar fenhatóság alá tartoztak.

1382-ben a pápa Nagy Lajos kérésére Milkótól délre Curteade-Arges fejedelmi székhelyen újból püspökséget létesített egy időben a campolungi kolostorral, melyet magyarországi dominikánusok laktak. Ezekből az adatokból tehát világosan megállapíthatjuk, hogy Moldvában a csángók az őslakók, mit bizonyít az is, hogy Moldvának völgyeiben a legtermékenyebb földeket lakják és tisztán földmivelő nép, míg a románság ott is a hegyek között huzódott meg és pásztornép. De a hegemoniát a beözönlött nagyszámú oláhsággal szemben nem tudták fentartani és lassankint a vajdák hatalma alá kerültek, mindazonáltal nem mint jobbágyok, hanem mint szabad csángók. Sok csángó családban ma is megtalálható Stefánuel Móre és Alexandru vajdáknak a XV. században kelt megerősítő levelei. Ma is él a csángók ajkán egy régi dal Estyefánról, a híres vajdáról, aki Forró János csángó magyar ember leányát vette el feleségül. Forró János leánya, Margit hercegné magyar maradt, magyar leányokat tartott udvarában szolgálatában. 1457—1504-ig uralkodott. Ő is volt az utolsó magyar a moldvai trónon.

Nemsokára ezután ők is török iga alá kerültek és azután történetük épp oly szomorú, mint Erdélyé.

Ott is egyik fejedelem a másik után bukott le a trónról a Szereth partján. A hatalmas bojár családok versengtek az uralom fölött s folytonos harcok színhelye volt Moldva, különbség csak annyiban van Erdély és Moldva között, hogy oda a vallás-újítás eszméje nem hatott el, a csángóság megmaradt katolikusnak s lelkileg a kapisztránusok gondozása alatt állott, akiktől átment a franciskánusokra. Pécsi Tamás és Ujhelyi Bálint a Fatronban fordították le először magyar nyelvre a bibliát. A magyar szerzetesek az ősi hittel fentartották az ősi nyelvet is. A reformáció következménye azonban itt sem maradhatott el. Az erdélyi szerzetházak megsemmisítése Moldvában is a magyar szerzetházak pusztulását vonta maga után, helyükbe olasz mino-

riták kerültek s lassankint a moldvai misszió teljesen az ők kezükbe került. Az Erdélyből kimenekült jezsuita atyák próbálkoztak még a moldvai misszióval (de törekvésük az olasz minoriták féltékenysége és áskálódása folytán meghiusult). Péterffy Károly, Patay András és Zsegedi György 1743-ban is Moldvában éltek, a bojárok és Mavrokordát vajda fiai nevelésével foglalkozva. Az olasz minoriták azonban irigy szemmel tekintettek a versenytársaikká vált magyar jezsuitákra, akikről titokban azt hirdették, hogy szabadkőművesek, minek következtében a vajda 1743. nyarán kénytelen volt őket elengedni; pedig ezekben a jezsuitákban nem kell mást látnunk — ugymond Jorga bukaresti egyetemi tanár — mint a magyar törekvések képviselőit, a haza feltámasztására és határainak kiterjesztésére a középkori hagyományok szerint. Hiszen ők még a moldvai katolikusokban is nem katolikusokat, hanem magyar kultúra nélküli magyar parasztokat láttak s ezért igyekeztek köztük a vajda támogatásával a magyar nyelvű katholicizmus útján az olasz minoriták által meghonosítani kezdett oláh katholicizmust felváltani.

A kurucok leveretése után igen sokan menekültek Moldvába s telepedtek le a testvér csángóság között. Bercsényi, Pápay József, Horváth Ferenc, Csáki Mihály, Talaba Máté és Eszterházi Antal heteket töltöttek kis csapataikkal Jászvásárban; Bercsényi fia pedig a csángók közül gyűjtött 150 huszárral indult Franciaországba. Már előbb a betörő tatár-, oláh- és török hadak rab-szijra fűzve, ezrenként hurcolták el Csik- és Háromszék lakóit Romániába. Tehát időközben a csángóság közé sok székely települt le s innen magyarázható meg a csángóság egy részének székelyes, más részének eredeti eltérő csángó beszéde. A legnépesebb betelepülés 1764-ben történt a határőrség felállításakor... A madéfalvi veszedelem után a menekülők 10 évig bujdosnak Moldván át, míg végre Bukovinában találtak új hazát, ahol 1776. táján mintegy 10 faluban telepedtek meg. E 10 falu közül 5-ből időközben visszaköltöztek Moldvába, 5 falu pedig: Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegits, Fogadjisten és Józseffalva lettek a bukovinai csángóság telepei. A Moldvába kibujdosott székelyek között volt Zöld Péter csikszentléleki pap is, aki bejárta a csángó telepeket s az elhagyatottakat lelki vigasztalásban részesítette... E derék pap, kinek élettörténetét igazán érdemes volna megírni,

1770-ben Csöbörcsőkön, Besszarábiában mintegy 5000-et gyóntott meg, akik nagy sirás-rívások között kísérték el 5 mértföldnyi távra is s a husi magyar híveknek magyarul predikált.

Hogy mily borzasztó lelki elhagyatottságban lehetett a csángóság ezen időtájban és különösen a mult század elején, arra világot vet Hofbauer sz. Kelemennek 1816-ban P. Grottinéhez, a redemptoristák római prokurátorához keltezett levele, melyben az oláhországi állapotokat a következőképpen festi „A szőlős kert annyi év óta már elhagyatva és elhanyagolva oly borzasztó állapotba került, hogy nemcsak elnyomorodott, hanem katolikusok már szakadárokká is lettek. Az ifjúság 18 éves koráig nem tudja, hogy milyen valláshoz tartozik. Oktatásban nem részesül, iskolája nincs. Mindenfelé romok. A nép elaljasult, mint a szerzett marha és valamennyi szomszédjának gunytárgyává vált.” E néhány jellemző sor csakis a szegény csángóságra vonatkozhatott, mert csak ők voltak Moldvában katolikusok. Ha ekkor sikerült volna Hofbauer atyának rendje számára az oláhországi missziót megkapni és az olasz minoriták kezéből átvenni, az oláhországi csángók és székelyek pásztorációja is egészen más alakulást öltött volna magára, mint a milyen most a jászvárosi püspökség keze alatt; Hofbauer atya rendkívüli érellyessége a csángókból nevelt volna nekik papokat s igen valószínű — amint Breznay Béla megjegyzi — hogy ezen a réven az itthoni székelységet is bevonta volna a redemptorista rend hatása körébe és a csángóságot ezzel a pusztulástól megmenthette volna.

De álljon itt még jellemzésül Hofbauer atyának 1817-ben lelki leányához, Schlossernéhez intézett levelének ezen néhány sora is, mely valóságos kulturtörténeti adat: „Ez a város (Bukarest) menedéke minden nép elveszettjének; vadon erdő, ahová úgyszólván minden vadállat kíván menekülni; az üdvösség ügyében a legnagyobb tudatlanság uralkodik itt; gondtalanul él itt mindenki, ügyet sem vetve arra, melyik egyházhoz tartozik valaki; nem tudnak itt semmi mást, mint a szerzettet vigan felemészteni.” „Mikor ők (t. a redemptorista atyák) valamely faluba érkezének és valamely agyagból összevert viskóba betértek, hol emberek és állatok együtt tartózkodtak, első dolguk volt, hogy még ugyanazon este a férfiak gyónását kihallgassák. Másnap reggel min-

denekelőtt a barmokat kellett legelőre kihajtani s a hajlékot úgy a hogy lehetett kitisztítani. Erre következett a szükségoltár összeállítása. Most a női nem gyónására került a sor és a szent miseáldozat bemutatására a hivek szent áldozásával. Záradékul hittanítás volt. Mindez a szegény jó embereknek nagy vigasztalást hozott és nagy örömet okozott. Ezek végeztével az atyák meglátogatták a betegeket s a lakosok körében mindenféle ügyesbajos dolgokat intéztek el, mert azon a vidéken a papnak mindennek kell lennie, még bírónak is."

P. Hofbauer atya halála után — fájdalom — Passerat rendfőnök visszahívta a redemptoristákat Oláhországból 1821-ben, amikor az oláhok zászlót bontottak a török elleni küzdelemre.

Kár, hogy ebben az időben hercegprimásaink nem törődtek a csángók hitéletével. Megható az a rimánkodás, amint csak a szegény emberek folyamodtak magyar papokért nem egyszer az esztergomi érsekhez. Az a folyamodvány, melyet Batthyányi érsekhez intéztek volt, igazán szívreható dokumentum. Persze nem lett sikere annak sem. Batthyányi korában Mária Terézia és később II. József politikája lehetetlenné tette a szegény csángóság kérelmének teljesítését. Az olasz minoriták pedig — amint látható — nem használtak a csángó ügynek. Utoljára 1860-ban szólaltak meg a gorzafalviak, kik a hercegprimáshoz 600 gazda nevében kérést adtak — magyar nyelven — hogy páter Kozmát, lelkészüket, ne vegyék el. Ez a lelkes magyar pap építette ugyanis a gorzafalvi és foksáni templomokat. Ezen idő óta a moldovai magyarok többé meg sem szólalhattak, elnémítottak egészen. 1857-ben Románia és Moldova egyesült, kivívta függetlenségét, királyság lett és a vad sovinizmus megkezdte munkáját a moldovai magyarság beolvasztására. A románosítás tehát folyamatban van. Obedeonire hivatalosan jelentette ki „La Roumanie economique” című művében azt a reményét, hogy sokáig nem állhatnak ellen az elrománosításnak.

Közigazgatásnál szó sincs a magyar nyelvről. Közoktatásügyileg még nehezebb a helyzet. Egyedül csak állami iskolák vannak kizárólag román tannyelvvel.

1841-ben még a „magyar olvasás” tanítására vonatkozólag Jászvásárban jelent meg a kézikönyv, mely a magyar betűk, szavak és mondatok, a különböző imák magyar és latin szövegét adja.

1866-ban már püspöki engedelemmel olyan „Elemi hittan a római kath. hitű ifjuság hasznára kérdésekben és feleletekben“ című könyv jelenik meg szintén Jassiban, melyben a szemben fekvő oldalakon a román és a magyar szöveg párhuzamosan van közölve. 1893. óta pedig csak tisztán román nyelvű róm. kath. katekizmust engedélyez a püspök. Címe a jelenben használnak „Catechismul prescurtat al Eparchiei catholice de Jasi. 1903.“ S most ilyenből tanulhatja meg csak a vallástan eleméit az is, aki még csak magyarul tud. Nálunk ellenben még magyar ajkút is oláh nyelven tanították.

Istentiszteletük hasonlóképen a latin liturgián kívül román. A legtöbb helyen a pap még a román nyelvet is csak törve beszéli, a hívek anyanyelvét egy sem érti — kivéve a szabófalvi lelkészt, Kárpáti Graciánt maga a pap is idegen származású, de elkezdve az Üdvözlégytől, a biblia felolvasástól — a befejező énekig — minden román nyelven folyik le. Sőt található olyan község is, ahol a falu lakosai kizárólag magyar ajkúak, a pap is véletlenül jól tud magyarul, de a templomban egy szónak sem szabad magyar nyelven elhangzania. Amint egy barátom beszéli, aki a nyáron lejárt hozzájuk, a templomban isteni tisztelet alatt nagyobbára mindig ott áll a csendőr felügyelni. Egy hitközség papjával történt a következő eset. Rómán urak jelentek meg a templomban. Az egész isteni tisztelet — mint évszázadok óta — magyar nyelven folyt le. Vendégei eltávoztak békeségben. Körülbelül egy hónap mulva szigorú vizsgálatot rendelt el a Jassi püspök ellene, vajjon nincs-e valami titkos összeköttetésben Magyarországgal, s bár ártatlanul került ki a vizsgálatból, mégis szigorúan meghagyta, hogy többé ne merészeljen magyarul predikálni! Tartózkodjék egyszersmindenkorra, hogy a kath. vallást kompromittálja a magyar nyelvvel. A püspöknek még az ellen is kifogása volt, hogy künn az életben is magyarul érintkezik hiveivel. Egyenesen elrendelte, hogy a sz. gyónást sem szabad elfogadnia magyarul a hívektől s midőn ezt lehetetlennek jelentette ki a barát, kivételesen engedelmet kapott a püspöktől arra, hogy a haldokló ágyánál elfogadhatja a szent gyónást magyar nyelven is, ha az illető okvetlenül kívánja.

Hogyan történik Romániában a csángóság részére a papképzés? Moldvában a csángó magyarok a nyugati megyékben

élnék tömegesen, míg a keleti részben már csak nyomaikra akadunk és mégis a szemináriumot és püspökséget Jassiban állították föl, az orosz határtól alig 15—20 kilométernyire, ahol román honos katolikus csak 298 van, tehát távol a csángók tömegétől, az orthodox központban, mert román nemzeti szempontból itt van jó helyen.

A papnevelőbe csak román honosok vehetők fel. A tanítás nyelve román. A szemináriumnak két csángó növendéke volt. Péter Pál, aki Rómában fejezte be tanulmányait, de mikor visszatért, állást nem adtak neki, mert sokszor megfordult Magyarországon. A másik Istoczán, kinek nagyanyja sírva panaszkodott egy arra járt látogató előtt, hogy egész familiája Istók volt mindig, miért csináltak az unokájából Istoczánt? Hát csak azért, mert így jobban hangzik és kedvesebb hangulatot kelt Bukarestben.

Az intézet más két csángó növendéke, Paulecz és Lukács bekerültükkor már alig tudtak magyarul. Világos, hogy annak a 78000 lélekszámmal bíró, nagyrészen csak magyarul beszélő csángóságnak kevés az a 2—3 magyar pap. De hát — úgy látszik — ezt is elégnek, talán soknak is tartják Bukarestben. A szeminárium rendeltetése nem lehet más, mint oly papokat nevelni, a kik a hitélet fejlesztésére képesek. Hogy lehet várni azt oly papoktól, kik nem értik a nép nyelvét?!

Romániában a tanítók egyházi szolgálatot nem végezhetnek, azért az egyházak kántoraikat maguk képeztetik. 1896. előtt a csángók kántorai legtöbbnyire székely származásu, ugynevezett „gyákok” voltak, akik néhol a hiveket, mivel az iskolában ezt nem tanulhatták — a magyar írás- és olvasásra is oktatták az iskolán kívül. A román kormány figyelmét ez sem kerülte el s azért a püspökség útján egy kántorképzőt állíttatott fel Halancsértiben (Halason), hol a csángók csak vallásuk után nevezik magukat magyaroknak, de anyanyelvüket elfeledték, mert egy század óta nem juthattak magyarul tudó paphoz. Ezért a kántorképzőért a magyarul beszélő községek sokat küzdöttek, de román nemzeti szempontból célszerűbb volt már magyarul nem tudó román kath. községben felállítani. A képzőbe az elemi iskola elvégzése után vétetnek fel a növendékek és ott négy évig tanulnak kizárólag román nyelven és azután mint képesített magyar kántorok bocsáttatnak ki magyar román kath. egyházi szolgálatra. A

képző vezetője jelenleg egy jámbor olasz barát, aki — dacára annak, hogy 30 évnél tovább élt a csángók között, magyarul egy szót sem tanult meg, de még a román nyelvet is tördelve beszéli.

Ezekből a tényekből azt hiszem megállapíthatjuk a csángóság erőszakos románosítását. Az elrománosításban éppen az egyház jár elől.

Talán egész világon az egyedüli hely, ahol egy szegény, elnyomott, mindenki által jónak tartott nép, meg van fosztva mesterségesen a vallás vigaszaitól is a szegény csángó nép. Amíg élt a Petrás Vince klézsei lelkész, akit 1886-ban gyilkoltak meg, micsoda lelki öröm szállotta meg a csángó szíveket, mikor az öreg János Páter magyarul predikált. Volt búcsu, amikor 7–8 ezer ember akart mind nála gyónni, különösen asszonyok, kik nem tudtak románul semmit. Az öreg lelkes magyar halála kimondhatatlan csapás volt a csángó ügyre. Senki sem feledhette el azt a képet — írja György Endre — amikor Bukovinában Józseffalván templomszentelés volt s a jó öreg pap — Drusbácsky bácsi — az oltár mellől rázendítette a Hymnuszt. Hogy villantak fel a szemek, micsoda áhitat hatotta át ezt a szegény népet, az öreg Petrásnak hogy ömlött alá a könny hófehér szakállára, mikor énekelte :

„Megbűnhődte már e nép
A multat s jövődöt“.

Dehogy ! A bűnhődés még folyik . A magyar érzésű papok már pihennek román sírfelirat alatt. Az idegen papok pedig nem sokat törődnek fajjal, nemzetiséggel s különösen Camilli a püspök szolgai engedelmességgel tetszeleg a román kormánynak. (Jellemző, hogy Magyarországon átutazóban rendszeren csak legjobb barátját, Radu püspököt keresi fel).

Ez az eljárás kivételesen csak a magyarsággal szemben van meg. Constantamegyében a mohammedánok száma 35,274, míg Bakaumegyében a román. katolikusok száma még ennél is több: 35,489 s míg a mohammedánok részére e megyében 29 török tanító alkalmazását látja jónak a román kormány, addig sem Bákó-, sem Románmegyék magyar nyelvű katolikusai számára egyetlen egyet sem alkalmaz, sőt meg sem tűr. A magyar fajjal szembeni kedvezőtlen elbánást még szembeötlőbbé tesz

az, hogy a koramurati 764 lelket számláló németnyelvű román-ság számára állami iskola mellett külön németnyelvet és hittant tanító német tanítót is alkalmaz, míg a Bakói megyei Klézsa (2315), Szárazpatak (2482), Lusi Calugera (2178), Forrófalva (1618), Nagypatak (1595), Gorzafalva (1637), Román megyében pedig Szabófalva (3400), Halas (1983), Gyéres (1670) stb. magyar róm. kath. községekben egy magyarnyelvű gyermek sem tanulhat meg anyanyelvén írni és olvasni, egyetlen magyarnyelvű róm. kath. sem hallgathatja anyanyelvén az isteni tiszteletet.

Itt nyilvánvaló a csunya politika és mi nem nézhetjük tétlenül, hogy a róm. kath. egyház ennek a politikának szolgálatába álljon és a püspökök és olasz papok személyeiben készséges székértelője legyen. Pedig ezzel nem halad előre a kath. misszio ügye Romániában, mert a csángók csak addig katolikusok, amíg magyarok és mert katolikus és ungur egy fogalom. Példa van már arra, hogy amely község megszűnt magyar lenni, az át is tért a gör. keleti vallásra. A hit legerősebben a nemzeti nyelv kultusza alapján marad fenn, nélküle elvesz. A magyar püspöki karnak kellene erről Rómát felvilágosítani és odahatni, hogy a magyar népnek magyarul beszélő papjai legyenek. Sokkal inkább nemzeti vallás Romániában a gör. kel. és sokkal nagyobb a gyűlölet a kath. vallás iránt, semhogy remélni lehetne a gör. keletieknek a kath. vallásra való térését. Azért a kath. egyháznak Romániában arra kellene törekednie, hogy legalább a hiveit tartsa meg az egyház kebelében, s minthogy a romániai kath. hivek 90% magyar, több gondot kellene fordítania a nemzetiség ápolására. nem pedig gyáván meghunyászkodnia.

Szemünk előtt pusztul a régi, nagy Magyarország egy alkotó része. Ezelőtt is pusztult, de nem ilyen nagy mértékben, mert délkeleti szomszédaink nem voltak még annyira áthatva és elkapva nemzeti dicsőségüktől. Ezelőtt is pusztult, mert nem gondolhatunk velők, magunkkal is tehetetlenek voltunk. Most azonban, amikor látjuk azt a vakmerőséget, amellyel Románia nemcsak csángóink beolvasztására, hanem Erdély elfoglalására is tör, a magyar közvélemény nem maradhat tovább is tétlen.

Itt a lét és nemlétről van szó.

A román törekvések miatt nemcsak magyarságunk, hanem vallásunk is veszélyeztetve van. Most nincs ennél aktuálisabb,

sürgetőbb kérdés. A románok gazdaságilag és kulturailag már ma holnap túlszárnyalnak és szervezettebbek, mint mi. Aki figyeli az eseményeket, az erről meggyőződhetett. A kultur liga, az Albina, az Astra olyan céltudatos intézmények, melyekre mi büszkék lehetnénk, ha a mieink volnának (Ezekben túlszárnyaltak és erősebbek lettek, mint mi.) És ha hozzá vesszük még a számbeli túlsúlyt — a jövő kétségbeejtő

Ha most nem fogunk hozzá az önvédelemhez, egy évtized múlva már késő lehet. Én a dáko-román túlkapások legnagyobb ellensúlyozójául a csángókérdés fölvetését és helyes megoldását tartom.

Bizonyára nem halt ki belőlük még a faji érzés, melynek legnagyobb ápolója bennük a kath. hit. Fuldokolnak az oláh túlkapások tengerében és révedező tekintettel felénk néznek a Moldva és Szereth völgyéből várják a mentő kezet a mi segítségünket mert ők béklyóba verve, tehetetlenek. Az ő megmentésök a mi megerősödésünket jelenti, az ő elmúlásuk a mi sorsunk előképe. Ha magam elé képzelem hulló falevelek közt a talpai templomot, a tatrose kolostor bomladozó falait, ahol a magyar szerzetesek a magyar irodalom első zsongéit alkották, a besszarabiai csöböröcsöket, ahol Zöld Pétertől sírva búcsuznak a magyarok, Husit és Jászvárost, ahol ma a dáko-romanizmus üli orgiáit. Ha elgondolkozom Moldva és Szereth magyar népének sorsa fölött, melyet a mongol-török, tatár-oláh évszázadokig nem tudott elpusztítani, de ellepett a lelki vígasz és vezetés nélkül hagyatás modern politikája; ha látom azt az irtózatot küzdelmet, mit egy elhagyatott nép öntudatlan, vezetőik nélkül folytat majd egy ezred év óta fennmaradásáért, őseinek nyelvért: önkénytelenül kérdelem, vajjon lesz-e részvét, rokonszenv, irgalom irántok a nagy, szabad és erős Magyarországon?

Hogy mit kellene tennünk, azt a következő pontokba foglalom és kérem a Főtisztelendő koronagyűlést, hogy azokat tegye magáévá.

1. Ha az egész román faj azonosítja magát, tekintet nélkül politikai hovatartozásukra, az erdélyi oláh ajku magyar polgárok követeléseivel, sőt kész ezeket támogatni nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag és politikailag is: úgy Románia sem veheti rossz néven, ha a magyar nemzet is hasonló mértékben kezdi támogatni

moldvai fajtestvéreit, hogy magyar nemzetiségüket megtarthassák román uralom alatt is. E célból a Román kulturliga ellensúlyozására meg kellene alakítani a Csángó kulturegyesületet, melynek Gyimes lenne a központja.

2. A jövő évi Marosvásárhelyen tartandó székely kongresszuson szóvá kellene tenni a csángó ügyet Erre a gyűlésre képviseltetni kellene a gyimesi, hétfalusi, dévai és bukovinai csángókat.

3. Lépjünk összeköttetésbe a bukaresti Szt. László-Társulattal. Kellene támogatni pénzzel, hogy kalendáriummal, imakönyvekkel és olvasmányokkal lássa el a csángóságot.

4. A bukaresti Szt. László-Társulat útján igyekezzünk a csángóságot a csiksomlyói búcsura évenként a bukarestiek csapataival elhozni, hogy érintkezés által őket megerősítsük.

5. Álljanak össze a székely papok és vállalkozzanak évenként misszió tartására. E célból kérjük meg a Kegyelmes Püspök Urat, hogy a jászvárosi püspöktől erre engedélyt kérjen, vagy legalább is kérje meg arra, hogy magyar szerzetesek Moldvába évenként néhány napos misszióra mehessenek, pl. a jezsuiták; ha pedig ezt a jászvárosi püspök megtagadná, akkor a pápa Őszentségénél, illetőleg a Propaganda de fide-nél tegyen jelentést erről itt és a magyar kormány útján eszközölje ki a magyar szerzetesek misszióját.

6. Lapokban ismertetni kell a csángók helyzetét.

7. A kolozsvári gazdaggyűlés a román terjeszkedéssel szemben a telepítést mondotta ki. A megalakítandó csángó kulturegyletnek a moldvai csángóság betelepítése legyen egyik feladata. Csakhogy e telepítések ne úgy történjenek, mint Déva és Vajdahunyad körül, ahol sok csángó családot letelepítettek, de részükre plebániát külön nem szerveztek, hanem engedik őket templom és lelki vezetés nélkül élni... s így elzúlleni.

8. A theológián az erdélyi róm. kath. és gör. kath. egyház egymáshoz való viszonyát bővebben kellene ismertetni. Fel kell szólítani a papságot arra, hogy ahol a hivek elrománosodását tapasztalja, ott mutassa ki azok magyar származását és hozza vissza őket.

9. Honosítsuk meg a teljes józansági szellemet.

10. Gyergyóhollóban kérjük a plebánia felállítását.

Főtisztelendő Koronagyűlés! Nem feltűnési vágyból, hanem igaz, őszinte meggyőződésből vállalkoztam a felolvasásra. Nagy dolgok ezek, de foglalkozni kell velük, mert tények — és első sorban a székely papság legillustrisabb kerületének, a gyergyói papságnak a figyelmére méltók s nem annyira politikai, mint egyházi szempontból érdemes felettük elmélkedni... Ha mi sem törődünk velük, elbuknak a küzdelemben, összeroskadnak az oláh s az idegen papok nyomása alatt s aztán mi sem hirdeti az emléküket, csak egy-egy idegen földbe beásott, magyar feliratu korhadtt fakeszt. 78 ezer csángó és még ennél is több bevándorolt székely elmulása fölött egy kicsit kellene gondolkozni... (Azok magyarok az oláh szemében, oláhok a magyar szemében.) A csángók életének lassan ölt tragikumát, hogy sohasem lesz belőlük igazi oláh s hogy a mi faji nemtörődömségünk miatt magyarságukat sem tudják már sokáig megőrizni. Magyarok az oláh szemében, oláhok a magyar szemében.

A kivándorolt székelyeket pedig gyötri az: hogy otthon volt hazájuk s nem volt kenyerük, itt van kenyér és nincs haza, pap, templom... és lelki vigasz...

